

Csak olvasótermi
használatra!

A
1328

Baranyamegye

FÖLDRAJZA

BARANYAMEGYE
MAGYAR- ÉS NÉMET-TANNYELVŰ
NÉPISKOLÁI SZÁMÁRA.

IRTA:

VIZER ENDRE

pécs-bányatelepi néptanító.

VII. ÁTDOLGOZOTT KIADÁS.

PÉCSETT.

KIADJA BLANCZ JÓZSEF KÖNYVKERESKEDÉSE.

Ára 30 fillér.

Baranyamegye
FÖLDRAJZA

BARANYAMEGYE
MAGYAR- ÉS NÉMET-TANNYELVŰ
NÉPISKOLÁI SZÁMÁRA.

IRTA:

VIZER ENDRE

pécs-bányatelepi neptanító.

57063

VII. ÁTDOLGOZOTT KIADÁS.

PÉCSETT.

KIADJA BLANCZ JÓZSEF KÖNYVKERESKEDÉSE.

Előszó.

Minden magyar néptanítónak törvényszabta kötelessége, nemzetünk szép nyelvét lehetőleg terjeszteni. Nagy és nehéz földadat vár e tekintetben a nem magyar ajku községekben működő néptanítókra, ha mint néptanítók és jó hazafiak lelkiismeretesen akarják hivatásukat betölteni.

Ezen szerény művecske megírására főképen azon törekvés késztetett, hogy nem magyar községekben működő kartársaimnak némi utmutatást adjak arra nézve, hogy mint lehet iskoláikban sikeresen nemzetünk szép nyelvét meghonosítani.

A legbiztosabb tanmód természetesen a direkt tanmód, ha t. i. magyar nyelven szólunk tanítványainkhoz s úgy tanítjuk őket a magyar beszédre, miként az anya tanítja gyermekét beszélni, — szóval, ha iskolánkat mindjárt az I. osztálynál kezdve magyar tannyelvüvé tesszük. Ez nagyon nehéz munka ugyan, de fényes siker koronázza fáradságunkat, mert 3—4 év alatt magyarrá lesz egész tanuló ifjuságunk.

Ha azonban nem a direkt tanmódot alkalmazzuk s csak a III. osztályban kezdjük a magyar beszéd tanítását az egyes tantárgyaknál, akkor a földrajz tanításánál a következő eljárást ajánlom.

Magyarázzuk meg a részletes tananyagot először az oktatás nyelvén (németül), azután tanítsuk be a feladandó leckéhez szükséges magyar

szókat.* Ez megtörténvén, olvastassuk — alaposan értelmezve — mondatonként a leckét és tanultassuk be azt úgy, hogy a gyermekek könyv nélkül is képesek legyenek kérdéseinkre folyékonyan felelni. Ezen eljárást követjük 10—12 leckén át. Később, amikor a tanulók már némi szóbőséggel bírnak, fölcserélhetjük eljárásunkat a direkt tanmóddal.

Ha így a fölvetett tananyagot alaposan betanítjuk s jól átismételjük, úgy a IV. osztályban a földrajzot könnyűséggel taníthatjuk magyar nyelven s örömmel élvezhetjük nehéz fáradalunk jutalmát.

Szerző.

*) Ezen célból készítettem függelékül a szükséges magyar-német szótárt. Más tannyelvű iskola tanítója könnyű szerrel irathatja utána a horvát vagy szerb szótárt.

I. RÉSZ.

Földrajzi előismeretek.

1- Látókör.

Ha a szabadban vagyunk, úgy a tájék, melyet áttekintünk, kör alakot mutat, azért ezen tájékot *látó körünknek* nevezzünk.

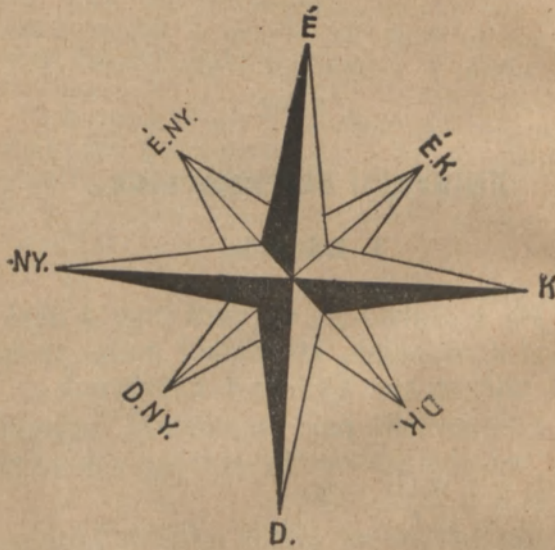
Látókörünk nem mindenütt egyenlő nagy; minél magasabb helyen vagyunk, annál nagyobb a látókörünk.

Látókörünkben látunk a földön házakat, kerteket, fákat stb. és az égen: nappal a napot, éjjel a holdat és a csillagokat.

Azon tájat, hol a nap fölkelni látszik, *keletnek* nevezzük; ahol a nap lenyugszik, azon táj *nyugat*.

Ha úgy állunk, hogy jobb kezünk nyugatra s bal kezünk keletre esik, akkor előttünk van dél s hátunk mögött észak. Észak és kelet között van *északkelet*, észak és nyugat között van *északnyugat*, dél és

kelet között *délkelet*, dél és nyugat között *délnyugat*.

2. A föld felülete.

A föld felülete nem mindenütt egyenlő. Néhol egyenes, mint a szoba padlója. Ez a *sík föld*, vagy *róna*. Másutt emelkedések és mélyedések vannak rajta. A kis emelkedések *halmok*, *dombok*, a nagy emelkedések *hegyek*. A hegy alsó része *hegyláb*, felső

része *hegycsúcs*. A csúcsra a *hegyoldal* vagy lejtő visz.

A két hegy között levő mélyedés *völgy*. A szűk völgy *hegyszorosnak* nevezetik.

Ha valamely vidék hegyekkel van borítva, *hegyes vidék*. Ha a hegyek sorban állanak egymás mellett, *hegyláncnak* mondjuk. Az egymás körül fekvő hegyek *hegycsoportot* képeznek. Amely hegyek tetején nyáron át is hó fekszik, azok *havasok*. Vannak hegyek, melyek néha tüzet hánynak ki magukból, ezek *tűzhányók*.

Néhol a hegyek alatt üregek vannak, ezek *barlangok*.

3. A vizek.

A földből néhol víz bugyog. Ez *forrás*. A forrás vize tovább folyja, *érnek* vagy *csermelynek* nevezetik. Több ér összefolyásából lesz *patak*. Több patak egyesüléséből lesz a *folyó*. Legnagyobb folyóvíz a *folyam*. A folyón és a folyamon hajók járnak. A folyóvizek *mederben* folynak. A meder két oldalát *partnak* nevezzük. Ha arra fordúlok, a merre a víz folyik, akkor jobb kezem felől van a jobb part. bal kezem felől a bal part. A partokat néhol *híd* köti össze. A hol híd nincs, ott *komppal* járnak a vizek egyik partjáról a másikra. Az ilyen helyeket *révnek* nevezzük. A víznek néhol mesterséges

medret ásnak. Az ilyen vizet *csatornának* nevezik.

Álló vizek is vannak. Legkisebb álló víz a *pocsolya*. A *mocsár* és *tó* nagyobb állóvizek. Legnagyobb állóvíz a *tenger*. A vízből néhol *szigetek* emelkednek ki. A sziget olyan száraz föld, melyet minden oldalról víz vesz körül.

4. Éghajlat.

Körülöttünk mindenütt van levegő. Ha a levegő nyugalomban van, csendes az idő; ha a levegő mozog, *szél* fúj. A gyenge szelet *szellőnek*, a nagyon erős szelet *szélvésznek* vagy *viharnak* nevezzük. A szél hasznos, mert tisztítja a levegőt; de a vihar sokszor nagy károkat okoz.

A vizekről folytonosan párák szállnak a levegőbe. A párákból felhő lesz. A felhőből eső hull a földre. Télen rendszeren hó esik. Néha nyáron *jégeső* is van, mely nagy károkat okoz. Derült éjjeleken vizpárák rakodnak a növényekre; ez a *harmat*. Ha a harmat megfagy, *dér* lesz belőle.

A levegő lehet meleg, hűvös vagy hideg. Nyáron rendszeren meleg, télen hideg, tavasszal és ősszel enyhe vagy hűvös. Az

időjárás nem minden vidéken egyforma. A különböző időjárást *éghajlatnak* mondjuk.

Ahol mindig nagy meleg van, ott *forró éghajlat* van. *Hideg éghajlat* ott van, ahol mindig hideg az időjárás. Az olyan vidékeken, ahol sem igen nagy meleg, sem igen nagy hideg nincsen. ott az éghajlat *mérsékelt*. Nálunk az éghajlat mérsékelt.

5. Család.

A szülők, a gyermekek és cselédek együttvéve *családot* képeznek.

A családban vannak gyakran rokonok is, u. m. öregszülők, nagybátya, nagynéne stb.

A család feje az *atya*. Ennek engedelmeskednek az összes családtagok.

A családtagok tisztelik, becsülik és szeretik egymást.

6. Lakóhely és község.

Az emberek a házakat egymás mellé sorjában építik. Két egymással átellenben fekvű házsor utcát képez, több összetartozó utca pedig helységet.

A helység falu vagy város. A falu rendszerint kisebb, mint a város, lakosai majdnem mind földmivesek. A város több-

nyire nagyobb mint a falu, *épületei* is nagyobbak és szebbek mint falun; lakosai iparosok, kereskedők, tanárok, ügyvédek, papok, tanítók stb.

A helységben lakó emberek polgárok. A polgárok együttesen községet képeznek. A község feje a biró (városban a polgármester). A biró mellé még esküdteket is választanak. Ezek a biró tanácsadói. Minden községnek van jegyzője is. Ez végzi az írásbeli teendőket. A nagyközségnek van saját jegyzője, több kisközségnek együttesen van egy közös körjegyzője.

A biró, jegyző és esküdtek együtt képezik a község elöljáróságát.

A lakóházat, mely rendesen egy emberé, *magánépületnek* nevezzük.

Az iskola, templom, községház (városház), megyeház, kórház, árvaház stb. középületek, mert a lakósok közös költségén lettek építve.

7. A helység határa.

A legtöbb épületnek van *udvara*, a melyben a gazdasági épületek vannak (istálló, ól, félszer, stb.). Az épületek mögött vannak a kertek.

A helység körül szántóföldek és rétek terülnek el, melyek a helységhez tartoznak.

Sok helységnek van még szőlőhegye, legelője és erdője is.

A szántóföld, rét, legelő, szőlőhegy és erdő rendszeren körülhatárolja a helységet; azért ezeket együtt a *helység határának* mondjuk.

A helység határát *határárokkal, határhalmossal, határkövel* vagy fasorral szokták jelölni.

8 Az utak és a környék.

Ha helységünk határán túl megyünk, más helység határába érünk. Az egyik helységből a másikba *utak* vezetnek. Sokféle út van. Azon út, amelyen csak gyalog járunk, *gyalogút* vagy *ösvény*. Azon utak, amelyeken a helység lakói — a határban — a szántóföldekre, szőlőhegyre vagy erdőbe kocsival szoktak járni, *dűlőutak*.

Azon széles kocsíutak, melyek a helységeken át az egész országon keresztül vezetnek, *országutak*.

Vannak vasútak is. Ezeken a kocsik vassíneken járnak. A vasúti kocsikat *gőz-* vagy *villamoserő* hajtja.

Helységünk határa körül több szomszédhelység fekszik.

Azon helységek, amelyek a mi hely-

ségünk határa körüli terülnek el, lakóhelyünk *környékét* képezik.

II. RÉSZ.

A járás és megye.

I. Pécs.

Pécs szab. királyi város. Fekvése gyönyörű és hazánk legszebb városaihoz tartozik.

Lakosainak száma 44.000 (negyvennégy ezer).

Pécs szab. kir. város címere.

Számos temploma közül legszebbek: a *székesegyház* — négy magas toronnyal, a *belvárosi templom* és az *izraelita templom*. —

Nevezetes épületek még a megyeház, a püspöki palota, a vasuti indóház stb.

Pécs nevezetes közhasznú intézetei: több népiskola, 2 polgári iskola, főreáltanoda, főgimnázium, tanítóképezde, papnövelde, jogakadémia, *hadapródiskola*, árvaház, kórház, takarékpénztárak, könyvnyomdák stb.

Az ipar és kereskedés élénk. Zsolnay porcellángyára világhírű. Van Pécsen még orgonagyár, keztyűgyár, 3 gőzmalom, 3 vasgyár, 3 serfőzde, több bőrgyár, szappangyár stb.

Pécs négy városrészből áll, u. m. a belváros, a budai-, siklósi- és a szigeti-külvárosok.

Pécs nevezetesebb terei és utcái: A *Széchenyi-tér* (nagy-piac), itt van a belvárosi templom, a főgimnázium. s „Pécsi Takarékpénztár“ és a királyi tábla palotái, a városház és az irgalmasok kórháza.

A *Scitovsky-tér* (séta-tér). Itt látjuk a székesegyházat, a püspöki palotát és a női zárdát nép- és polgári leányiskolával és a női tanító-képzővel.

A *Majláthi-tér* (új piac). Itt van az izraeliták temploma.

A *Király-utcában* épült a nemzeti-színház, az adóhivatal, a jogakadémia és férfi tanító-képző; a *Percel-utcában* van a kereskedelmi és iparkamara, a *Munkácsy-utcában* a kir. törvényszék; a főreáltanodát *Ferenczyek-utca* mögötti *Hunyad-utcában* találjuk. A *Papnövelde-utcában* van a papnövelde és a megyeház.

A budai-külvárosban van a Mecsek oldalán a Tettye-tér a hatalmas Tettye-forrással, mely a

Pécs látkepe.

várost jó ivóvízzel látja el. E városrészben van még a majolika gyár, a buzatér és nagy vásártér a külvárosi indóházal.

A siklósi-külváros déli szélén van az új palotaszerű vasuti indóház, ettől keletfelé pedig a vasuti műhely és világítógáz-gyár.

A szigeti külvárosban találjuk a mintaszerű városi kórházat és árvaházat s a város nyugati szélén a hadapród-iskola palotáját.

Pécshez tartozik *Pécs-bányatelep* is, ahol évenként több millió mázsa kőszén ásnak. Megtekintésre méltók itt az akna-épületek szén- és vizemelő-gépeikkel, a szénsajtó, a vasöntők-, mulakatosok-, kovácsok- és asztalosok műhelye, népiskola, bányaiskola és gesztenyés.

Terem a pécsi határban jeles bor és (Bányatelepen) nemes gesztenye.

2. A pécsi járás.

Pécsről 5 irányban vezetnek országutak és két irányban megy a vasút.

Ha Pécsről nyugat felé utazunk, találjuk *Rácváros, Magyar-Ürögh, Patacs és Cserkut* falukat. Ezen községek jeles bort termelnek a Mecsek lejtőjén. Kitűnő bor terem e tájékon a Szent-Miklós nevű szőlőhegyen.

Kövágó-Szöllősön jó malom- és köszörüköveket készítenek.

Peshawaralep lätkepe.

Pécsről dél felé az országot mellett fekszik *Szalánta* és *Németi*, ahol sok és jeles káposzta terem.

Szalántától északnyugatra van Szilvás falu, híres borral.

Pécs délkeleti határánál fekszik *Üszögh* puszta, szép kastélylyal és mintagazdasággal.

Pécsről északkeletre vannak *Mecsek-szabolcs*, *Somogy* és *Vasas* faluk, gazdag kőszénbányákkal és *Hosszu-Hetény* népes magyar község.

A Pécs körül két- egész háromórájárásnyira fekvő helyiségek együttesen *járást* képeznek.

A járásban a törvényes rendet a *főszolgabíró* tartja fenn. A pörös ügyeket a *járásbíró* intézi el. A járás székhelye *Pécs*.

A pécsi járás északon hegyes; itt van a *Mecsek-hegység*. A járás déli része dombos.

Vizei: a Pécsi viz és számos kisebb patak.

Lakosai magyarok, németek és horvátok, kik földmiveléssel, iparral, kereskedelemmel és bányászattal foglalkoznak.

3. A pécsváradi járás.

A pécsi járásból — északkeletnek utazva — a *pécsváradi* járásba érünk.

37003

Ezen járás nagyobb része hegyes. Itt van a Mecsek legmagasabb csúcsa a Zengő.

Vizei a *Karasicza* és több kisebb patak.

Lakosai magyarok, németek és szerbek; foglalkozásra nézve földmivesek, iparosok és kereskedők.

Nevezetes helyek: *Pécsvárad*, a Zengő tövénél. Itt terem jó bor és gesztenye. Volt zárdájában nevelték fel elrejtve Vak Béla királyt 1129-ig.

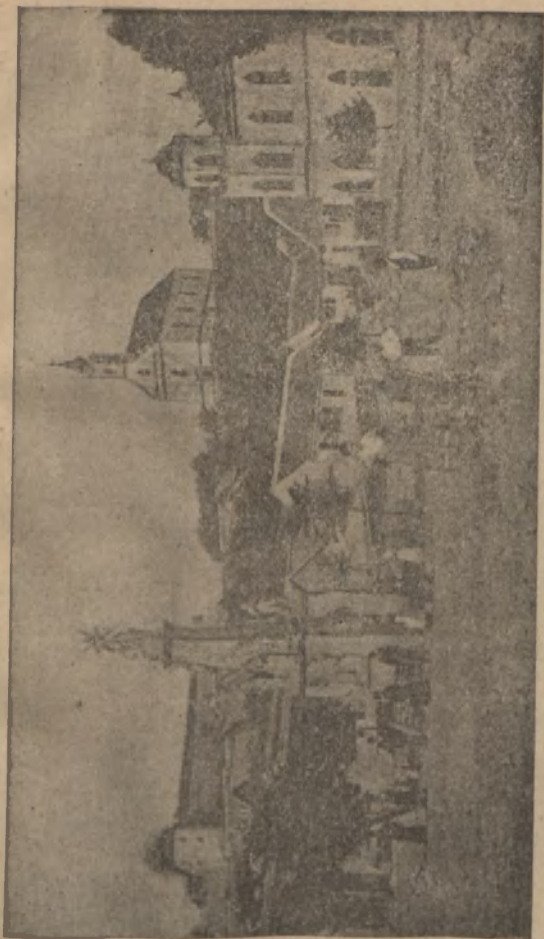
A 12. század elején Könyves Kálmán volt Magyarország királya; Endre öccse, Álmos, a királyságra vágyodott és többször föllázadt bátyja ellen. A király rossz tanácsosaira hallgatva, megvakította Álmost és ennek kis fiát, Bélát. S miután a rossz tanácsadók az ártatlan Béla élete ellen is törtek, azért a pécsváradai szerzetesek őt elrejtve tartották és a legjobb nevelésben részesítették.

Kálmán halála után fia, II. István iparkodott atyja hibáját némileg jóvá tenni. Mikor megtudta, hogy Béla él, udvarába hozta és a koronát is reá hagyta.

Püspöknádasd, népes község; lakosai nagy része kádárok és fazekasok.

Zengővárkony, Veress László jeles tanférfiu születés helye.

Nagyobb községek még: *Ráczmecske*, *Bozsók*, *Himesháza*, *Máriakéménd* és *Berkesd*,

Pécsváradi.

4. A mohácsi járás.

A pécsváradi járásból Himesházán át a *mohácsi* járásba érkezünk.

Ezen járás nagyobb része dombos, a Duna mellett sík és mindenütt igen termékeny.

Vizei a Duna — mely itt a nagy *Margitta* szigetét képezi — és néhány kis patak.

Lakosai magyarok, németek és szerbek, kik földmíveléssel, halászattal és különösen állattenyésztéssel foglalkoznak.

Nevezetes helységek:

Mohács, a Duna jobb partján, 15.000 lakóssal, élénk kereskedéssel és selyemfőnyógyárral. Sok kőszent szállítanak ide vasúton Pécsről.

Itt volt 1526. aug. 26-án a magyarok szerencsétlen ütközete a törökökkel.

A török ugyanis 200 ezer főből álló hadsereggel tört hazánkba. II. Lajos magyar király csak 25 ezer emberrel indulhatott ellene. A két sereg a Mohács alatti mezőn ütközött meg. A magyarok vitézül harcoltak ugyan; de a nyolcszorta nagyobb ellenség mégis legyőzte őket. Elégett a csatatéren 22 ezer magyar vitéz és 500 főúr. Elvesztett maga a király is. Mikor futás közben a megáradt Csele-patakon át akart ugratni, lova hátra bukott és maga alá temette a szerencsétlen királyt. Holttestét néhány hét múlva találták meg és Székes-Fehérváron temették el.

Ezután a török 150 esztendeig pusztította hazánkat.

Moltán.

Duna-Szekcső, a Duna mellett, révvel hajóállomással és halászzattal.

Német-Bóly, vagyonos német lakói egy része iparos. Van itt egy kastély is nagy parkkal.

Sátoristye, puszta, mintagazdászattal.
Nagy-Nyárad, szép német falu.

5. A baranyavári (dárdai) járás.

Mohácsról a vasuton Pécs felé utazva Villányba érünk. Ezen község vagyonos lakóai termesztik a Harsányhegy lejtőjén a világhírű villányi vörösbort. Villány a baranyavári járásban fekszik.

Ezen járás északi részében vannak a *Baáni dombok*, déli része sík, a Duna és Dráva mellett mocsáros.

Vizei: a *Duna*, *Dráva*, *Karasica* és a *kopácsi tó*.

Földje igen termékeny: terem e járásban a jeles boron kívül sok gabona, kender, komló és sok más hasznos növény.

Lakóai magyarok, németek, horvátok és szerbek.

Villányon kívül nevezetes helységek még:

Baranyavár. Ezen községben valaha vár volt, a melytől a megye nevét kapta.

Baán, bortermesztéssel.

Dárda, a járás főhelye.

Főherceg-Lak, mintagazdasággal.

Kis-Kőszeg, révvel; közelében ömlik a Karasicza a Dunába.

Albertfalva, kendergyárral.

6. A siklósi járás.

Villányról nyugatnak utazva *Nagy-Harsány* faluba érünk, melynek lakosai a Harsány-hegy lejtőjén kitünő bort termesztnek. Ezen község a siklósi járásban van.

Nagy-Harsánytól nyugatra van a járás főhelye, Siklós, csinos város. Régi várában volt elzárva Zsigmond király 1042-ben, mert kegyetlenül uralkodott. Midőn jobb uralkodást fogadott, szabadon bocsátották.

Siklós mellett van Gyüd, bucsujáróhely és *Harkány*, híres kénfürdővel.

A járás nyugati szélén van Vajszló, híres sertéstenyésztéssel.

A siklósi járás északi részén vannak a *Siklósi-hegyek* és a *Harsány-hegy*, a déli rész a Drávánál sík és mocsáros.

Vizei a *Dráva* és a *Feketeviz*.

Földje igen termékeny.

Lakói főleg magyarok. Csekély számban vannak németek és szerbek is.

7. A szent-lőrinczi járás.

Vajszlóról az országúton nyugatnak

utazva *Sellyére* érünk. Ezen község a szt.-
lőrinczi járásban fekszik.

Siklós.

Sellyétől északkeletre fekszik *Szabad-Szent-Király*. Ettől nem messze van a járás főhelye *Szent-Lőrinc*, a vasút mellett.

Szent-Lőrincről a vasuton északnak utazva *Bükkösdre* érünk. Ezen helység regényes vidéken fekszik és márványtöréséről nevezetes.

A szt.-lőrinci járás északon dombos és délen sík. — Vizei a *Dráva*, *Feketeviz* és *Almás*.

Lakosai legnagyobb része magyar.
Földje igen termékeny.

8. A hegyháti (sásdi) járás.

Ha bükkösdről a vasúton északra utazunk, *Abaliget*re érünk, ahol híres *csepkőbarlang* van. Most a *hegyháti járásban* vagyunk.

Az egész hegyháti járás hegyes és dombos.

Vizei a *Kapos*, a *Baranyai-csatorna* és több patak.

A járás főhelye *Sásd*, a vasút mellett.
Nevezetes helyek még:

Mágocs, népes község, lakosai egy része egyes iparos.

Szászvár és *Komló* kőszénbányákkal.

Magyar- és Német-Szék, szép vidéken.

Mánfa, barlanggal. Lakószai magyarok és németek.

9. Baranya vármegye.

Több járás együttesen megyét képez. Hét járás képezi *Baranya* megyét.

Megyénk határai északon: Tolnamegye keleten Bács-Bodrog megye, délen Szlavónország és nyugaton Somogy megye.

Baranya területe 5100 (ötezer egyszáz) négyszög kilométer. Lakószainak száma közel 350,000 (háromszáz ötvenezer).

Hegységeink: a *Mecsek*, ennek legmagasabb csúcsai a *Zengő*, (682 méter) és a *Jakabhegy* (593 méter); a *Siklósi-hegyek* a 441 méter magas Harsány-hegygyel; a *Baranyavár-baáni* dombok.

Nagyobb síkság van a Duna és Dráva mellett.

Vizeink: a *Duna*, mely megyénkben a nagy Margitta (mohácsi) szigetét képezi; a *Dráva*, mely megyénkben szakad a Dunába; a *Karaszica*, a *Feketevíz*, az *Almás*, *Kapos* és számos kisebb patak, végre a *kopácsi tó*.

Terményekben megyénk igen gazdag. Az *Állatországból* van megyénkben igen sok ló, szarvasmarha, juh, kecske, baromfi; — erdeinkben van szarvas, őz, nyul, róka,

vaddisznó stb. vtzeinkben pedig sok hal, és szárnyas vad.

A *növényországból* terem nálunk sok búza, rozs, árpa, zab, kukorica, burgonya, cukor-répa, káposzta, dohány, kender, komló, bab, borsó, lencse stb. Bor terem megyénkben évenként közel 400,000 hektoliter.

Az *ásványországból* van Baranyában igen sok jeles kőszén, márvány, mészkő, homokkő és palakő.

Megyénk lakosai nyelvre nézve: magyarok, németek, horvátok és szerbek; vallásra nézve: római katolikusok, reformátusok, lutheránusok, görögkeletiek és izraeliták; foglalkozásra nézve: földmivesek, iparosok, kereskedők, bányászok, hivatalnokok stb.

A megye ügyeit a megyei tisztviselők intézik.

A megye feje a főispán. A főispánt a király nevezi ki. A többi tisztviselőt, u. m. az alispánt, a főjegyzőt, az árvaszéki elnököt és ülnököket, a főpénztarost, levéltarost, számvevőt, főorvost stb. a *megyebizottsági tagok* választják. A megyebizottsági tagokat a választópolgárok választják saját kebelük-ből. A mit a megyebizottság határoz, azt a községek kötelesek teljesíteni.

A megyei gyűléseket a megye *székhelyén* tartják.

Baranya megye székhelye *Pécs*.

10. Baranyavármegye cimere.

Vármegyénk cimere egy dombtetőn álló torony, melynek közepén kapu van. A kapun levő címeren „LI“ betűk látszanak. A kapu fölött levő párkányon két férfi szőlőfürtöt visz a vallán.

Ezen címer Baranyavármegye pecsétjén is látható.

11. Baranyavármegye közlekedési útjai.

Baranyavármegye országútjainak összes hosszúsága 400 km.

Ezek hazánk legjobb országútjai közé tartoznak.

Vasútjaink hossza 273 km. Ezeknek főbb irányai :

1. Pécs — Villány, (36 km.)
2. Villány — Mohács, (25 km.)

3. Pécs — Szent Lőrincz — Szigetvár
(34 km.)
 4. Szent Lőrincz — Sellyén át a Drávaig
(35 km.)
 5. Villány — Eszék, (45 km.)
 6. Szt. Lőrincz — Dombóvár, (47 km.)
 7. Bakóca - Felső - Mindszent — Komló
(19 km.)
 8. Dombóvár — Szászvár — Máza,
(32 km.)
- Vizi útjaink a Duna és Dráva.

12. Magyarország. Európa. A föld.

Több vármegye országot alkot. Azon szép és nagy ország, a melyben mi lakunk, *Magyarország*.

Magyarország a mi kedves hazánk. Ezt úgy kell szeretnünk, mint életünket.

Hazánk földjének nagyobb része hegyes és dombos; de van két nagy síkságunk is, u. m. a *Nagy-Alföld* és a *Kis-Alföld*.

Főhegységeink a *Kárpátok* és az *Alpok* nyujtványai.

Nagyobb folyóink: a *Duna*, *Tisza* *Dráva* és *Száva*; nagyobb tavak: a *Balaton* és *Fertő*.

Hazánk földje igen termékeny. Annyi a mindenféle hasznos terményünk, hogy abból igen sokat külföldre is szállíthatunk.

Hazánk lakószai nyelvre nézve magyarok, németek, szlávok és románok; foglalkozásra nézve földmivesek, iparosok, bányászok, kereskedők stb.

Magyarországnak van tengerpartja is, *Fiume* kikötővárossal. Társországunk *Horvát-Szlavonország Zágráb* fővárossal.

Magyarország és társországa képezik a *magyar királyságot*.

Országunk atyja az *apostoli király*.

A király az országot a miniszterek által kormányozza.

A király *székhelye* **Budapest**.

Budapest édes hazánk legnagyobb és legszebb városa, egyszersmind Magyarország *fővárosa*. A Duna mindkét partján terül el, fekvése és építkezése oly nagszerűek, hogy kevés olyan szép város van a világon. Lakószainak száma 790,000 (kétszer annyi, mint Baranyavármegye összes lakószága).

Több ország együtt egy *földrészt* képez.

A mi földrészünk neve *Európa*.

A többi földrészek neve: *Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália*.

Földünk kétharmadrészét a *világtenger* borítja.

Földünk alakja gömbölyű és épen olyan égi test, mint a nap, hold és a csillagok.

Szótár — Wörterbuch.

I. Rész.

I. Látókör.

Gefichtskreis.

Ha, wenn,	stb., u. j. w.,
a (az), der, die, das,	és, und,
szabadban, im Freien,	nappal, während, des Tages,
vagyunk, wir sind,	nap, Sonne, Tag,
úgy, so,	éjjel, in der Nacht,
a tájék, die Umgebung,	hold, Mond,
melyet, welche,	csillag, Stern,
belátunk, übersehen,	azon, jener, jene, jenes,
kör, Kreis,	táj, Gegend,
alak, Form,	fölkelni, aufgehen,
ot, (at, et, öt), drückt den	látszik, es scheint,
Wenfall aus,	kel t, Osten,
mutat, zeigt,	ahol, wo,
azért, deshalb,	nyugat, West,
ezen, diese,	úgy, so,
nevezzük, wir nennen,	állunk, wir stehen
látunk, wir sehen,	hogy, daß,
ban, ben, in (auf die Frage	jobb, rechte,
wo ?)	kéz, Hand,
föld, Erde,	esik, fällt,
on, on, (auf die Frage:	akkor, dann,
wo ?)	előttünk, vor uns,
ház, Haus,	van, ist,
ak, ok, ek, ök, drückt die	dél, Süd,
Wahlzahl aus,	hát, Rücken,
kert, Garten,	unk,ünk, unser
fa, Baum, Holz,	mögött, hinter, (wo ?)
szántóföld, Ackerfeld,	észak, Nord,
	között, zwischen,

2. A föld felülete.

Die Erdoberfläche.

Mindenütt, überall,
egyenlő, gleich,
néhol, mancherorts,
egyenes, gerade, (flach)
mint, als,
szoba, Zimmer,
padló, Fußboden,
síkföld, Ebene,
másutt, anderorts,
emelkedés, Erhöhung,
mélyedés, Vertiefung,
rajta, darauf,
halom, Hügel,
hegy, Berg,
alsó, untere
rész, Theil,
hegyláb, Bergfuß,
felső, obere,
hegycsúcs, Bergspitze,
hegyoldal, Bergabhang,
viz, tragt, führt,
között, zwischen,
levő, seiend,
völgy, Thal,
szűk, eng,
hegyszoros, Gebirgspafz,
vidék, Gegend,
hegyekkel, mit Bergen,
borítva, bedeckt,
hegyvidék, Gebirgsgegend,
sorban, in Reihen,
egyemmel, neben
einander

hegylánc, Bergfette,
egymás körül, um einander,
fekvő, liegend,
hegyecsoport, Berggruppe,
képez, bildet,
nyáron, im Sommer,
is, auch,
hó, Schnee,
havasok, Schneegebirge,
melyek, welche,
néha, manchmal,
tűz, Feuer,
hányak, sie speien,
magukból, aus sich,
tűzhányó, feuerpeiender
Berg

alatt, unter
üreg, Aushöhlung,
barlang, Höhle,

3. A vizek.

Die Gewässer.

Viz, Wasser,
bugyog, sprudelt, quillt,
ez, dies,
forrás, Quelle,
tovább, weiter,
folyva, fließend,
ér, Ader,
csermely, Bachlein,
neveztetik, heißt,
több, mehrere,
összefolyás, Zusammenfluß,
lesz, wird,
patak, Bach,

egyesülés, Vereinigung,	legkisebb, kleinste,
folyó, Fluß,	pocsolya, Pfütze, (Lache)
legnagyobb, größte,	mocsár, Sumpf.
folyóvíz, fließendes Wasser,	tó, Teich, See,
folyam, Strom,	tenger, Meer,
hajó, Schiff	sziget, Insel,
jár, geht,	száraz, trocken,
meder, Flußbett,	melyet, welches,
folynak, fließen,	minden oldalról, von allen
oldal, Seite,	Seiten,
part, Ufer	vesz körül, umgibt,
ha, wenn,	
arra, dorthin,	
fordulni, sich wenden,	
merre, wohin,	
akkor, dann,	
jobb kezem, meine rechte	
Hand,	
felől, gegen,	
bal, links,	
hid, Brücke,	
köti össze, verbindet,	
a hol, wo,	
nincs, ist nicht,	
ott, dort,	
komp, Plette,	
egyik, der (die, das, eine),	
másik, der (die, das) andere,	
ilyen, solche,	
hely, Ort, Platz,	
rév, Jahre, Ueberfuhr,	
mesterséges, künstlich,	
ásnak, man grabt,	
csatorna, Kanal,	
álló, stehend,	
	4. Eghajlat. — Klima.
	Körülöttünk, um uns herum,
	levegő, Luft,
	nyugalom, Ruhe,
	csendes, ruhig,
	idő, Zeit,
	mozog, bewegt sich,
	szél, Wind,
	fúj, bläst, weht,
	gyenge, schwach,
	szellő, Lüftchen,
	nagyon, sehr,
	erős, stark,
	vihar, Orkan, Sturm,
	hasznos, nützlich,
	tisztít, reinigt,
	kár, Schaden,
	okoz, vernichtet,
	vizek, Gewässer,
	ról, röl, von,
	folytonosan, fortwährend,
	pára, Dampf,

felhő, Wolke,
 eső, Regen,
 hull, fällt,
 földre, zur Erde,
 télen, im Winter,
 rendesen, gewöhnlich,
 nyár, Sommer,
 jégeső, Hagel, Eis,
 derült, heiter,
 éjjel, Nacht,
 lerakodni, niederlassen,
 növények, Pflanzen,
 harmat, Tau,
 megfagy, friert,
 dér, Reif,
 belőle, daraus,
 lesz, wird,
 lehet, kann sein,
 meleg, warm,
 hűvös, kühl,
 hideg, kalt,
 tavasz, Frühling,
 ősz, Herbst,
 időjárás, Witterung,
 egyforma, gleich, emerlei,
 különféle, verschieden,
 forró, heiß,
 mérsékelt, gemäßigt,
 nálunk, bei uns,

5. Család. — Familie.

Szülők, Aeltern,
 gyermekek, Kinder,
 cselédek, Dienstdiente,
 (Gesinde,)

együttesen, mit einander,
 insgesamt,
 képeznek, bilden,
 gyakran, oftmals, häufig,
 rokonok, Verwandte,
 is, auch,
 ugymint, und zwar,
 öregszüllő, Großältern,
 nagybátya, Onkel,
 nagynéne, Tante,
 fő, fej, Haupt, Kopf,
 atya, Vater,
 ennek, diesem,
 engedelmeskednek, ge-
 horchen,
 összes, sammtliche,
 családtagok, Familienglie-
 der,
 tisztelni, ehren,
 becsülni, schätzen,
 egymást, einander,

6. A lakhely és község.

**Der Wohnort und die
 Gemeinde.**

Ember, Mensch,
 ház, Haus,
 mellé, neben,
 sorjában, in der Reihe,
 építeni, bauen,
 két, kettő, zwei,
 átellenében, gegenüber,
 fekvő, liegend,

házsor, Häuserreihe,
utca, Gasse,
több, mehrere,
összetartozó, zusammen-
gehörig,

pedig, zwar,
helység, Ortschaft,
falu, Dorf,
vagy, oder,
többnyire, zumeist,
nem, nicht, nein,
nagy, groß,
lakosai, Einwohner,
majdnem, fast,
mind, alle,
földmives, Ackerbauer,
rendesen, gewöhnlich,
nagyobb, größer,
mint, als,
épület, Gebäude,
lakó, wohnende,
polgár, Bürger,
község, Gemeinde,
bíró, Richter,
fej, Haupt,
város, Stadt,
polgármester, Bürger-
meister,

még, noch,
esküdtek, Geschworene,
választani, wählen,
tanácsadó, Ratgeber,
jegyző, Notar,
végzi, verrichtet,
írásbeli, schriftliche,

teendő, Arbeiten,
saját, eigen,
közös, gemeinschaftlich,
körjegyző, Kreisnotar,
elüljáróság, Obriegkeit,
szép, schön,
szebb, schöner,
iparosok, Gewerbsleute,
kereskedők, Kaufleute,
tanár, Professor,
tanító, Lehrer,
orvos, Arzt,
ügyvéd, Advokat,
pap, Geistlicher,
és a többi, und so weiter,

7. A helység határa.

Die Grenze der Ort- schaft.

Legtöbb, die meisten
(mehrsten),
épület, Gebäude,
udvar, Hof,
gazdasági, landwirtschaft-
lich,

istálló, Stall,
kert, Garten,
szántóföld, Ackerfeld,
rét, Wiese,
terülnek el, breiten sich aus,
szőlőhegy, Weinberg,
legelő, Weide (Hutweide),
erdő, Wald,

intézet, Institut,	aknaépület, Schachtge-
népiskola, Volksschule,	hände,
polgári iskola, Bürgerschule,	szén és vízemelőgép, Koh-
főgimnázium, Obergymna-	len u. Wasserhebmachine,
	sium, szénsajtó, Kohlenpresse,
jogakadémia, Rechtsaka-	vasöntőde, Eisengießerei,
	demie, mülakatos, Kunstschlosser,
papnövelde, Priester Se-	kovács, Schmied.
	minar, asztalos, Tischler,
korház, Hospital, Kranken-	műhely, Werkstätte,
	haus.
takarékpénztár, Sparkassa,	gesztenyés, Kastanienwald,
könyvnyomda, Buchdruc-	terem, gedeiht,
kerei,	pécsi, Fünfkirchner,
élénk, lebhaft,	határ, Gebiet, Grenze,
ipar, Gewerbe,	jeles, vorzüglich;
kereskedés, Handel,	bor, Wein,
világhírű, weltberühmt,	nemes, edel,
porcellángyár, Porzellan-	gesztenye, Kastanie,
fabrik,	földmívelés, Ackerbau,
gőzmalom, Dampfmaschine,	ipar, Gewerbe,
vasgyár, Eisenfabrik,	bányászat, Bergbau,
sörfőződe, Bierbrauerei,	kereskedés, Handel,
börgyár, Lederfabrik,	
szappangyár, Seifenfabrik	
hoz, hez, höz, zu,	
évenként, jährlich.	
tobb, mehrere	
millió, millionen,	Tól, tól, von,
mázsa, Zentner	öt fünf,
kőszén, Steinkohle,	irány, Richtung,
ásnak, man grabt,	vezetnek, sie führen,
megtekintésre méltó, fe-	országút, Landstraße,
	henswürdig, megy, geht,
itt, hier,	vasut, Eisenbahn,

2. A pécsi járás.

Der Fünfkirchner Bezirk.

felé, gegen,	egész, ganz, (bedentet hier:
utazni, reisen,	bis),
találni, finden, treffen	három óra járányira,
termelni, bauen, erzeugen	drei Stunden Weges,
lejtő, Abhang,	fekvő, liegend,
kitünő, ausgezeichnet.	járás. Bezirk,
e, eme, ezen, dieser,	törvényes, gesetzlich,
(diese, diese)	rend, Ordnung.
nevü, mit Namen,	szolgabíró, Stuhlrichter,
szőlőhegy, Weinberg,	tartja fönn, hält aufrecht,
jó, gut,	pörös, streitig,
malom, Mühle,	ügy, Angelegenheit,
kő, Stein,	járásbíró, Bezirksrichter,
köszörűkő, Schleifstein,	elintézni, ordnen,
készíteni, bereiten,	hegyes, gebirgig,
verfertigen,	Mecsek-hegy, Mecsek-
	Berg,
utazva, reisend	rész. Theil,
mellett, neben,	dombos, hügelig,
fekszik, liegt,	viz, Wasser,
sok, viel,	számos, zahlreich,
káposzta, Kraut,	kisebb, kleiner,
délkeleti, südöstliche,	patak, Bach,
puszta, Pusta,	magyar, Ungar,
szép, schön.	német, Deutsch,
kastély, Kastel,	horvát, Croat,
mintagazdász, Muster-	
Landwirtschaft,	
északkelet, Nordost,	3. A pécsvárad-i járás.
vannak, sind,	Der Pécsvárad-er Bezirk.
gazdag, reich,	Érni, gelangen,
köszénbánya, Steinkohlen-	nagyobb, größer,
Bergwerk,	legmagasabb, höchste,
népes, volkreich,	szerb, Serbe,
körül, um, umher, herum,	volt, ist gewesen,

zárda, Kloster,	megsemmisíteni, vernichten,
nevelni, erziehen,	ból ,ból, aus.
fel, auf,	álló, bestehend, stehend.
elr. jtte, verborgen,	sereg, Heer.
vak, blind,	futás közben, während der
király. König,	Flucht.
ig, bis,	f illadt, ist ertrunken, (er-
népes, volkreich,	stift.
kádár, Böttcher. <i>Supplender,</i>	hajóállomás, Landungs-
fazekas, Topfer,	platz, Schiffstation.
tanfőru, Schulmann,	halászat, Fischfang.
padagog,	vagyonos, vermögend.
születési hely, Geburtsort,	

4. A mohácsi járás.

Der mohács-er Bezirk.

At, über,
 érkezni, ankommen,
 sík, eben,
 mindenütt, überall,
 igen, sehr,
 termékeny, fruchtbar,
 mely, welcher, welche,
 welches,
 néhány, etliche,
 szállítani, transportiren,
 ide, hieher, daher,
 augusztus, August,
 29-én, am 29-ten,
 szerencsétlen, unglücklich,
 ütközet, Kampf, Schlacht,
 török, Türke,

5. A baranyavári járás.

Der baranyavár-er Bezirk

Felé, gegen.
 villányi, villány-er.
 vörösbor, Rothwein.
 mocsáros, sumpfig.
 kopácsi, kopács-er.
 tó, Teich, Landsee.
 kívül, außer.
 gabona, Getreide.
 kender, Hanf.
 komló, Hopfen.
 sok más, vieles andere.
 hasznos, nützlich.
 növény, Pflanze.
 valaha, jemals.
 vár, Festung, Schloß.
 név, Name.

kapni, bekommen.
bortermesztés, Weinbau.
főhely, Hauptort.
közeliében, in der Nähe.
ömlik, ergießt sich.
kendergyár, Hanffabrik.

6. A siklósi járás.

Csinos, hübsch, nett.
régí, alt, altertümlích.
elzárva, verstoßen, ein-
gesperrt.

Zsigmond, Sigismund.
mert, weil.
kegyetlen, unbarmherzig.
uralkodni, herrschen.
midőn, als.

fogadni, verschprechen.
szabadon bocsátani, frei
lassen, die Freiheit geben.
bucsujáró-hely, Wall-
fahrts-Ort.

hires, berühmt.
kénfürdő, Schwefelbad.
szélén, am Rande.
sertés-tenyésztés,
Schweinezucht,
főleg, hauptsächlich.
csekély, gering.
szám, Zahl.

7. A szentlőrinczi járás.

Ettől, von diesem.
nem messze, nicht weit.

regényes, romantisch.
márványtörés, Marmor-
Steinbruch.

8. A hegyháti járás.

Csopkőbarlang, Tropf-
stein-Höhle.
most, jetzt.
vagyunk, wir sind.
egész, ganz.
ügyes, geschickt.

9. Baranyamegye.

Das Komitat Baranya.

Hét, sieben.
határ, Grenze.
Slavonország, Slavonien.
terület, Bodensfläche, Fläche
négyzetkilométer,
Quadrat-Kilometer.
közel, nahe.
hegység, Gebirg,
Jakabhegy, Jakobsberg,
végre, endlich,
termény, Naturprodukt,
gazdag, reich,
állatország, Thierreich,
ló, Pferd,
szarvasmarha, Hornvieh,
sertés, Schwein,
kecske, Ziege,
baromfi, Geflügel,
erdő, Wald,

erdeink, unsere Wälder,	görögkeleti, griechisch
szarvas, Hirsch,	orientalisch,
őz, Reh,	foglalkozás, Beschäftigung,
nyúl, Gase,	hivatalnok, Beante,
róka, Fuchs,	főispán, Obergespan,
hal, Fisch,	király, König,
növényország, Pflanzen=	kinevez, ernennt,
	a többi, die übrigen,
nálunk, bei uns,	alispán, Vizegespan,
búza, Weizen,	főjegyző, Obernotar,
rozs, Korn,	árvaszék, Waisenstuhl,
árpa, Gerste,	elnök, Präsident,
zab, Hafer,	ülnök, Beisitzender,
kukorica, Kukuruz	főpénztáros, Hauptkassier,
burgonya, Erdapfel, Kar=	levéltáros, Archivar,
	számvevő, Rechnungs=
	führer,
cukorrépa, Zuckerrübe,	főorvos, Oberarzt,
dohány, Tabak,	bizottsági tag, Ausschuss=
bab, Bifole,	Mitglied,
borsó, Erbse,	választó polgár, Wahl=
lencse, Linse,	bürger,
évenként, jährlich,	választani, wahlen,
közel, nahe,	saját keblükből, aus ihrer
ásványország, Mineral=	Witte,
	megyebizottság, Komitats=
mészkö, Kalkstein,	Ausschuss,
homokkö, Sandstein,	határoz, beschließt,
palakő, Schieferstein,	köteles, ist verpflichtet,
nyevre nézve, hinsichtlich	teljesíteni, vollziehen, be=
der Sprache,	folgen,
római katolikus, römisch	gyűlés, Versammlung,
katholisch,	megyeszékhely, Komitats=
református, reformirt,	székhely,
lutheránus, lutherisch,	székhely,

10. Baranyavármegye cimere. alföld, Tiefland,
nyujtvány, Ausläufer,
Das Wappen des mindenféle, verschiedene,
Komitates Baranya. külföld, Ausland,
szállítani, transportiren,
Torony, Turm, tengerpart, Meeresküste,
közép, Mitte, kikötőváros. Hafenstadt,
kapu, Thor, társország Nebenland,
betű, Buchstaben, királyság, Königreich,
látszanak, sind sichtbar, kormányozni, regieren,
fölött, oberhalb, székhely, Residenz,
párkány, Gesimse, egyszersmind, zugleich,
férfi, Mann, mindkét, beide,
visz, trägt, építkezés, Bau,
váll, Schulter, nagyszerű, großartig,
pecsét, Petschaft, Siegel, kevés, wenig,
világ, Welt,

11. Magyarország.

Das Land Ungarn.

Alkot, bildet,
kedves, lieb,
hazánk, unser Vaterland,
élet, Leben,
síkság, Ebene,
földrész, Erdteil,
harmadrész, dritteil
világtenger, Weltmeer,
borít, bedeckt
égitest, Himmelstörper,
hold, Mond,
csillag, Stern.

37663

Pécsett, 1906—IX.

Nyomatott Wessely és Horváth könyvnyomdájában.